

20¹⁴, to już jego bezpośredni następca Decjusz został zmuszony do podwyższenia oficjalnego kursu do 25 względnie 30 antoninianów. Przyjmując szacunkowo do obrachunku aureusy o wadze około 4,54 g, zaś antoniniany blisko 2,8 g i zawartości srebra rzędu 380/0, stosunek wartości obu kruszców przybierze postać proporcji jak 1:6,6, podczas gdy za jego poprzednika obowiązywała relacja wymienna jak 1:6,3¹⁵.

Nie zdołano jednak w pełni zrównoważyć strat powstałych na drodze redukcji standardów poszczególnych nominałów, mimo wprowadzenia wyższej taryfikacji jak 1:500, która wynika z palestyńskiego przekazu J. Ketubot 34 B 45. Zbliżonych danych dostarcza zarówno analiza zawartości skarbów monet z tego okresu, jak i gwałtowny spadek siły nabywczej antoninianów i drachm¹⁶. Z drugiej strony uszczuplanie zasobów kruszczowych państwa poprzez stale rosnące wydatki dworu cesarskiego, administracji, jak i nasilanie się już od schyłku republiki tendencji tezauryzacyjnych w społeczeństwie rzymskim, a także rosnący odływ z terenu cesarstwa srebra i złota w zamian za importowane ze Wschodu w znacznych ilościach towary luksusowe, miały określone konsekwencje natury ekonomicznej¹⁷. Pochodzący z III w. przekaz Cypriana wspomina o zgromadzeniu na dużą skalę przez bogatych obywateli złota i srebra, a ponadto znacznych ilości pieniędzy w gotówce, powszechnie zakupywanych w ziemi¹⁸. Przeszczepiony ze Wschodu wystawny tryb życia, panoszący się początkowo w Italii, a w okresie późniejszym także w prowincjach, w połączeniu z rozrzutnością cesarzy II i III w. podkopały system finansowy Rzymu¹⁹.

Władze usiłowały drogą wydawania określonych ustaw wprowadzić na rynek ukrywane zasoby pieniężne. Jeszcze za Augusta państwo nakazywało bankierom i lichwiarzom lokowanie 2/3 ich majątku w ziemi, podczas gdy za Trajana udział wynosił już tylko 1/3. Z kolei za Marka Aureliusza obniżono tę sumę do 1/4 majątku²⁰. W innym akcie prawnym ograniczono ilość przechowywanej gotówki do 60 000 sesterców²¹. Stoso-

¹⁴ CIG 5008, 5010. Tak przyjmują: Mickwitz, o.c., s. 51 n.; Bolin, *State*, s. 278 n.; M. H. Crawford, *Finance, Coinage and Money from the Severans to Constantine*, ANRW II 2, s. 569. Por. L. C. West, A. Ch. Johnson, *Currency in Roman and Byzantine Egypt*, Princeton 1944, s. 94; Pekáry, *Studien*, s. 444.

¹⁵ Zob. Mickwitz, o.c., s. 58 n.; Bolin, *State*, s. 246, 291; D. Sperber, *Costs of living in Roman Palestine*, JESHO XI, 1968, s. 234; Mrozek, *Dewa-luacje*, s. 78. Na szerszym tle obraz stosunków pieniężnych w tym okresie daje J.-P. Callu, *Les monnaies de compte et le monnayage du bronze entre 253 et 295* [w:] *Congresso Internazionale di Numismatica*, Roma 11–16 settembre 1961, Roma 1965, s. 367 n.; Kunisz, *Denar i antoninian*, s. 188.

¹⁶ Mickwitz, o.c., s. 35 n.; Sperber, *Denarii and aurei in the time of Diocletian*, JRS LVI, 1966, s. 190; Crawford, *Finance*, s. 583; Lafaurie, *Réformes*, s. 121. Zob. również L. C. West, *Ancient money and modern commentators*, New York 1954, s. 9; R. A. G. Carson, *The inflation in the third century and its monetary influence in the Near East* [w:] *International Numismatic Convention Proceedings*, Jerusalem 1963, Tel Aviv 1967, s. 231.

¹⁷ M. Hammond, *The City in the Ancient World*, Cambridge (Mass.) 1972, s. 197.

¹⁸ Cyprian, *Ad Donat.* 12. Por. *Ad Demetr.* 10.

¹⁹ J.-M. Carrié, *Les finances militaires et le fait monétaire dans l'empire romain tardif* [w:] *Les „Dévaluations”*, s. 227 n.

²⁰ Suet. *Tib.* 48; Plin. *Ep.* VI 19,4; SHA *Div. Aurel.* 11.

²¹ Dio Cocc. XLI 38,1. Zob. C. Nicolet, *Les variations des prix et la*